

OKU TEFEKKÜR ET TEFEKKÜR ET OKU

OTTO

OTTO 75

© MAK GRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.

AHMET AKBULUT KİTAPLIĞI 01

Sahabe Dönemi İktidar Kavgası
–Alevi Sünni Ayrışmasının Arka Planı–
Ahmet Akbulut

Son Okuma: Ahmet Dursun Karaca
Redaksiyon: Mehmet Aknar
Uygulama: TAVOOS
Baskı: Ertem Bas. Yay. Dağ. San. Tic. Ltd. Şti.

1-2. Baskılar: 2015 (Genişletilmiş Baskı)
3-4. Baskılar: 2016
5. Baskı: Ekim 2017

Sertifika No: 33205
ISBN 978-605-9168-18-2

İletişim Adresleri
Cinnah Cd. Kırkpınar Sk. 5/4
06420 Çankaya Ankara
tel.-faks: 0312. 439 01 69
www.ottoyayin.com
otto@ottoyayin.com
facebook.com/otto.yayinlari
twitter.com/ottoyayin

SAHABE DÖNEMİ İKTİDAR KAVGASI
ALEVİ SÜNNİ AYRIŞMASININ ARKA PLANI

AHMET AKBULUT

OTTO

AHMET AKBULUT

Düzce'nin Gölyaka ilçesinde doğdu (1954). Düzce İmam Hatip Okulunu (1969), ardından Adapazarı Lisesini bitirdi (1970). Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden (1974) ardından da Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat ve Maliye Bölümünden (1978) mezun oldu. Diyanet İşleri Başkanlığında göreve başladı (1974). Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde müftü yardımcılığı, kontrol memurluğu ve müftülük görevlerinde bulundu. Tarım ve Orman Bakanlığı Organizasyon ve Metod Dairesine uzman olarak atandı (1980). Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam ve İslam Felsefesi Bölümü Kelam Anabilim Dalına Araştırma Görevlisi olarak girdi (1982). *İslam'da İlk Devir Siyasi Olaylarının Tahlili ve Kaderciliği Oluşturması* adlı yüksek lisans tezini sundu (1984). *Sahabe Dönemi Siyasi Hadiselerinin Kelam Problemlerine Etkileri* isimli teziyle ilahiyat doktoru ünvanını aldı (1988). Yardımcı Doçent (1989), Doçent (1992) ardından da Profesör oldu (1999). Hâlen aynı fakültede Temel İslam Bilimleri Bölümü Kelam Anabilim Dalı öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	11
GİRİŞ	21
BİRİNCİ BÖLÜM	
PEYGAMBERSİZ HAYATA İNTİBAK	37
1. Hz. Peygamber'in Siyasi Sünneti	37
1.1. Ehliyet Esası	40
1.2. İstişare Esası	42
2. Hz. Peygamber'in Hastalanması ve Vefatı	47
2.1. Namazda İmamlık Meselesi	47
2.2. Kırtas Olayı	48
2.3. Hz. Peygamber'in Siyasi Vasiyeti Meselesi	49
2.4. Hz. Peygamber'in Vefatı	52
3. Sahabe Arasında Siyasi Çekişme	54
3.1. Benî Sa'îde Hadisesi	54
3.2. Hadisenin Perde Arkası	69
3.3. Benî Sa'îde Vakasının Değerlendirilmesi	78
4. Hilafet Rejimi	83
4.1. Halife Kavramı	83
5. İlk Siyasi Krizin Şekillenmesi	88
5.1. İmameti Nassa Dayandıranlar (Şii Grup)	91
5.2. İmameti Halka Bırakanlar (Haricî Grup)	98
5.3. İmamette Terkipçi Yaklaşım (Ehl-i Sünnet Anlayışı)	102
5.4. İlk Halife Seçiminden Çıkarılan Dersler	117

İKİNCİ BÖLÜM

SİYASİ HAYATTA VESAYET DÖNEMİ	121
1. Hz. Ebu Bekir'in Önemli Siyasi Kararları	121
1.1. Hz. Peygamber'in Mirası Meselesi	121
1.2. Zekât Vermeyenler Meselesi	123
1.3. Hz. Ömer'i Halife Tayin Etmesi Meselesi	124
2. Hz. Ömer Devri	129
2.1. Dönemin Kritiği	129
2.2. Şûra Hadisesi	132
2.3. Hz. Ömer'in Şûrası ve Siyasi Temsil Hüviyeti	134
3. Hz. Osman Devri	140

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İÇTİMAİ BUHRAN DÖNEMİ	147
1. İhtilal ve İsyân Hareketleri	147
1.1. İhtilalın Ayak Sesleri	147
1.2. Halifenin Kuşatılması	155
1.3. Kuşatılma Sırasında Medine'de Durum	158
1.4. Hz. Osman'ın Şehid Edilmesi ve Sonuçları	162
1.5. Hz. Ali'nin Halife Olması	168
1.6. Mu'âviye'nin İsyanı	174
1.7. Hz. Âişe, Talha ve Zübeyir'in İsyanı	180
1.8. Cemel Harbi ve Sonuçları	186
1.9. Siffin Savaşı	192
1.10. Hakem Olayı	199
1.11. Haricî İsyanı	203
2. Siyasi Kanaatlerin Transformasyonu	209
2.1. İman Amel İlişkisi	209
2.1.1. İman Fiili: İman Etmek Nedir?	212
2.1.2. İmanın Öznesi: Kime Mü'min Denir?	217
2.1.3. İmanın Nesnesi: Mü'min Neye İman Edecek?	219
2.1.4. İmanın Tezahürleri: İman Amel İlişkisi	221
2.2. Büyük Günah Meselesi	223

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MAZERET ARAMA DÖNEMİ	231
1. Meşruiyet Sıkıntısı	231
1.1. Kaderî Tepki	235
1.2. Cebri Tepki	238
1.3. Mürci Tavrı	241

2. Kader Kavramı	251
2.1. Kader Probleminin Niteliği	251
2.2. Hadislerin Telkin Ettiđi Kader Anlayışı	258
2.3. Kur'an'da Kader Problemi	263
SONUÇ	277
KAYNAKLAR	283
DİZİN	293

ÖNSÖZ

1988 yılında *Sahabe Dönemi Siyasi Hadiselerinin Kelâmi Problemlere Etkileri* adıyla doktora tezi olarak savunulan bu çalışma, ilk olarak 1992 yılında basıldı. 2001 yılında *Sahabe Dönemi İktidar Kavgası* adıyla ikinci baskısı yapıldı. Aradan otuz yıla yakın bir süre geçtikten sonra söz konusu çalışma, kamuoyundan gelen eleştiriler de dikkate alınarak yeniden gözden geçirildi. Metinde değinilen bazı kavramlar, dipnotlarla açıklanmaya çalışıldı. Kitabın adına *Alevi-Sünni Ayrışmasının Arka Planı* alt başlığı eklendi. Bu eklemenin temel gerekçesi, *ayrışmanın köklerinin Hz. Peygamber sonrası siyasi süreç ve iktidar mücadelesine dayanıyor* olmasıdır.

Bilindiği gibi Müslüman siyasi tarihinde Alevi terimi ilk defa hilafetle ilgili anlaşmazlıklar sırasında kullanılmıştır. Hz. Peygamber'in vefatının ardından ortaya çıkan ve Hz. Osman'ın öldürülmesinden sonra şiddetlenen siyasi iktidar mücadelesinde Hz. Ali tarafını tutanlara 'Aleviyye' veya 'Şiatu Ali', bunların karşısında olan gruplara da 'Osmâniyye' yani 'Osman Taraftarları', denmiştir. Zamanla 'Şi'atu Osmân', 'Osmâniyye'¹ olarak, 'Şi'atu Ali' ise 'Şi'a' olarak terimleşmiştir. Bu sebeple, kitabın adındaki alt başlığın Şii-Sünni şeklinde değil de 'Alevi-Sünni Ayrışması' biçiminde olması bahsi geçen tarihsel verilerle de ilgilidir.

Şia, Hz. Peygamber'in vefatından sonra devlet yönetiminin Hz. Ali'ye ve onun soyundan gelenlere ait olduğu düşüncesini benimseyen çeşitli grupların ortak adıdır. Alevi terimi de Hz. Ali'ye bağlılık noktasında birleşen çeşitli dinî ve siyasi gruplar için kullanılmaktadır. Ayrıca Alevilik, 'Hz. Ali'nin soyundan

¹ Erken dönemin önemli âlimlerinden Ebû Osmân Amr ibn Bahr el-Câhiz'in *Kitâbu Osmâniyye* (thk. A. Muhammed Hârûn, Mısır 1955) adlı bir eseri bulunmaktadır.

GİRİŞ

*Geçmişten adam hisse kaparmış... Ne masal şey!
Beş bin senelik kıssa, yarım hisse mi verdi?
Tarihi 'tekerrür' diye tarif ediyorlar;
Hiç ibret alınsaydı, tekerrür mü ederdi?
Mehmet Âkif Ersoy*

Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah, "Allah'ın ipine topluca sımsıkı sarılın, ayrılıkçılık yapmayın..."¹, "Gevşemeyin, üzülmeyin inanmışsanız mutlaka siz en üstünsünüz..."² buyurmasına rağmen Müslümanlar fırkalara ayrılmış ve bugün uluslararası arenada da Müslüman milletler geri kalmıştır. Hâlbuki Müslümanların maddi bakımdan da en üstün durumda olmaları gerekirdi.³ Müslüman milletlerin az gelişmiş ya da gelişmemiş olmalarının bir rastlantı olduğunu iddia etmek pek mümkün değildir.⁴ Söz konusu ulusların geri kalmalarının anlaşılabilir bir sebebi olmalıdır. Bu sebebi, Müslümanların yanlış yolda olmalarında aramak gerekir. Ulaşılan netice olgu olarak bunu ortaya koymaktadır. O hâlde, hatanın nasıl, ne zaman ve ne şekilde başladığını incelemek bir zaruret hâline gelmiştir. Yanlışın düzeltilebilmesi, tanındaki isabete bağlıdır. Çünkü sorunun temelini kavrayamayan bir yaklaşımın, çözümde de yanılması kaçınılmazdır.

Müslüman milletlerin; "Siyasi, iktisadi, içtimai ve ilmî sahalarda gelişmemelerinin sebebi, Müslümanların kendileri midir, yoksa Müslümanların dışındaki güçler midir?" diye sorumuzunu sormamız ve konuyu önce bu şekilde ortaya koymamız lazımdır. Düşmanlarının yardımıyla hiçbir nizam yaşamadığına

¹ 3/Âl-i İmrân, 103. Ayrıca bkz. 40/Mü'min, 53; 30/Rûm, 32; 3/Âl-i İmrân, 105; 6/En'âm, 53.

² 3/Âl-i İmrân, 139. Krş. 47/Muhammed, 35. Söz konusu ayetin orijinal yorumu için bkz. Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 1183

³ 8/Enfâl, 65-66. Krş. 4/Nisâ, 104.

⁴ Âlemde asıl olan Tevhid'dir. Tevhidin olduğu yerde de tesadüf söz konusu olamaz (6/En'âm, 59): Bu ayet-i celile, âlemde rastlantının olmadığını, her şeyin bir sebebe bağlı olduğunu anımsatmaktadır. Bkz. 18/Kehf, 84-92; 2/Bakara, 166; 38/Sâd, 10; 40/Gâfir, 40.

BİRİNCİ BÖLÜM PEYGAMBERSİZ HAYATA İNTİBAK

1. Hz. Peygamber'in Siyasi Sünneti

Hz. Muhammed, 610 yılında, ilahi mesajları insanlığa ulaştır-
mak için, Allah tarafından elçi olarak görevlendirildi. Bundan
üç yıl sonra¹ kendi kabilesini İslam'a çağırması emrini aldı.²
Mekke'de yerleşmiş olan Hz. Peygamber'in kabilesi Kureys, ön-
ce bu davete kayıtsız kaldı. Fakat çok geçmeden bu yeni düşün-
cenin kurulu düzen için tehlike teşkil edeceği endişesine ka-
pıldı. Bundan dolayı Mekke'nin ileri gelenleri İslam'a ve onun
Peygamberi'ne karşı tavır aldılar. Müslümanlara, şiddeti gide-
rek artan bir baskı uygulamaya başladılar.³

Başlangıçta Hz. Peygamber'in siyasi bir iddiası da yoktu. O,
Allah'tan vahiy yolu ile aldığını, insanlara bildirme görevini
hakkıyla⁴ yerine getirebilmenin endişesini taşımaktaydı. Müs-
lümanlar arasında dinî bir vahdet⁵ kurdu. Bu birlik, "hiçbir şe-
kilde siyasi bir vahdet değildi."⁶ Politik kaygılardan uzak, ila-
hi mesaja dayalı iman vahdetiydi. Çünkü bu nizam, inananları
kardeş saymakta,⁷ oğlu dahi olsa, kişinin kendi inandığı de-
ğerlere inanmıyorsa ondan saymamaktaydı.⁸ İnsanlar arasında-
ki her türlü ayrımcılığa ve zulme karşı savaşı açtı. Başka bir ifa-

¹ İbn İshâk, *Siretu İbn İshâk*, III, 126.

² 26/Şuarâ, 214, 215; 15/Hicr, 94. İbn Sa'd, Ebû Abdullâh Muhammed, *Tabakâtu'l-Kubrâ*, I, 199-200.

³ Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed ibn Ebî'l-Hasan ibn İsmâ'il, *Câmi'u's-Sahih*, IV, 238-239.

⁴ 24/Nür, 54; 29/Ankebüt 18; 36/Yâsin, 17; 42/Şûrâ, 6; 88/Gâşiyeye, 21, 22.

⁵ Vahdet: Birlik, teklik.

⁶ Abdurrâzık, *İslâmiyet ve Hükümet*, 86.

⁷ 49/Hucurât, 10.

⁸ 3/Al-i İmrân, 68; 2/Bakara, 124; 11/Hüd, 45, 46.

İKİNCİ BÖLÜM SİYASİ HAYATTA VESAYET* DÖNEMİ

1. Hz. Ebu Bekir'in Önemli Siyasi Kararları

1.1. Hz. Peygamber'in Mirası Meselesi

Hız. Peygamber'in kızı Hz. Fatıma, Halife Ebu Bekir'den, babaşından kalan mirasın kendisine verilmesini istedi.¹ Hz. Ebu Bekir bu isteği, Hz. Peygamber'in: "Biz peygamberler topluluğuna vâris olunmaz. Geriye bıraktıklarımız sadakadır."² buyurduğunu naklederek kabul etmedi. Hz. Fatıma bu rivayete karşı çıkmış olacak ki, halifeye, "Sen öldüğün zaman vârisin kim olacak?" diye sordu. Hz. Ebu Bekir de: "Çocuklarım ve eşim olacak." cevabını verdi. Bunun üzerine Hz. Fatıma: "Nasıl oluyor, seninkiler vâris oluyor da biz olamıyoruz?"³ sorusunu sordu. Bu haklı soruya karşın halife kararında direndi. Bundan sonra Hz. Fatıma da ölünceye kadar Hz. Ebu Bekir ile konuşmadı.⁴

Bu miras konusunu, biri siyasi, diğeri hukuki olmak üzere iki açıdan ele almamız gerekmektedir. Hukuk açısından Hz. Peygamber, Kur'an'a göre miras bırakabilir mi bırakamaz mı?

* Siyasi vesayet: Toplumsal alanda egemen olan tarafın, astı konumundaki toplumun diğer üyelerinin siyasi davranışlarını belirlemesidir. Daha doğrusu egemen olan tarafın, diğerleri üzerinde denetimsiz güç kullanma olanağının olmasıdır. Kendilerini yönetme yeteneği olmadığı varsayılan ülkelere, söz konusu yeteneğin kazandırılması için BM'nin bir organı olan "vesayet meclisi" bulunmaktadır. Görülüyor ki vesayet sistemi devletlerarası hukuk alanında da kullanılmaktadır.

¹ Nesâi, VII, 132

² İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 28; Buhâri, IV, 210, V, 23, 82, VIII, 3, 146; Muslim, II, 1378, 1379, 13881, 1389; Tirmizî, IV, 158; Nesâi, VII, 136; Ebû Dâvud, III, 366, 367; İbn Hanbel, *Musned*, II, 463; İbn Enes, Mâlik, *Muvatta'*, II, 993. Krş. İbn Hanbel, *Musned*, I, 9, 10, 25,47, 48, 162, 191, VI, 145, 262.

³ İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 314; Tirmizî, IV, 157; İbn Hanbel, *Musned*, I, 10. Hz. Fatıma, miras bırakma hususunda Hz. Peygamber ile Hz. Ebu Bekir arasında fark olmadığına işaret etmektedir.

⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 315. İbn Hanbel, *Musned*, I, 6.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM İÇTİMAİ BUHRAN DÖNEMİ

1. İhtilal ve İsyan Hareketleri

1.1. İhtilalin¹ Ayak Sesleri

Yönetimde Emevîlik unsuruna ağırlık veren Hz. Osman, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in yakınlarına idari makamlar vermemesini eleştirerek,² akrabalarını tutmakla övünmekteydi.³ Hâlbuki, Ebu Bekir ve Ömer'in sünnetine uyacağına dair teminat verdiği için, Abdurrahmân ibn Avf tarafından tercih edilmişti. Belli ki, Hz. Osman, bir Müslüman olarak, akrabalara yapılması gereken ile ümmetin halifesi olarak yakınlarına memuriyetler ikram etmesini karıştırmıştı. Onun zamanında Emevîler; memuriyetleri bir nevi 'arpalık' edindiler.⁴ Onların bu tavırları sadece Haşimîlerin değil, diğer kabilelerin de tepkisine sebep oldu.⁵ Hz. Osman'ın siyasi otoritesinin yanında, sahabenin de toplumsal otoritesi vardı. Bundan dolayı, onların Hz. Osman'a karşı tutumları, çok geçmeden eyleme de dönüştü.

Hz. Osman, Kûfe valiliğine ana bir kardeşi Velid ibn Ukbe'yi tayin etti. Bu zat şarap düşkünüydü. İçki içip namaz kıldırınca, Kûfe halkı durumu halifeye bildirdiler. İnceleme aşamasından sonra olayın doğruluğu anlaşılınca Hz. Osman Velid'i görevden alarak, onun yerine Benî Ümeyye'den Sa'd ibn Âs'ı tayin etti.⁶ Önce, Kûfe halkı yeni valiyi kabul etmeyerek, geri çevirdiler.⁷

¹ İhtilal: Bir ülkenin siyâsal, sosyal ve ekonomik yapısını veya yönetim düzenini değiştirmek amacıyla kanunlara uymaksızın cebir ve kuvvet kullanarak yapılan geniş halk hareketi, devrim, köklü değişim.

² Belâzurî, *Ensâb*, V, 28.

³ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 64. Krş. 4/Nisâ, 135.

⁴ Kutluay, Yaşar, *İslamiyette İtikadî Mezheplerin Doğuşu*, s. 32.

⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 36.

⁶ Mes'ûdi, *Murâc*, II, 344; Ahmed Emin, *Fecru'l-İslâm*, s. 141; Şibli, *Asr-ı Saadet*, V, 284-287.

⁷ İbn Haldûn, *Mukaddime*, I, 547.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM MAZERET ARAMA DÖNEMİ

1. Meşruiyet Sıkıntısı

Hakem olayından sonra Müslümanları, birinin merkezi Küfe, diğ-
gerinin merkezi Şam olmak üzere iki hükümet idare etmekteydi.
Bu olayın başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından, Mu'âviye
tarafında rahatlama ve sessizlik egemen olurken Halife Ali tara-
fı ise karışmıştı. Halifenin ordusundan ayrılan bazı Müslüman-
lar, Ali'ye karşı isyan ederek bir cephe de onlar açtı. Siyasi ko-
nulara uzlaşmacı yaklaşımının iflas ettiğinin farkına varan Hz.
Ali, önceki ödün veren tutumundan vazgeçerek, ordusundan
ayrılan isyancılara karşı askerî kuvvet kullanmaktan çekinme-
di. Nehrevan ve Nuheyla savaşlarında bu isyancıları dağıttı. An-
cak bu savaşlardan kaçarak kurtulan Haricîler, Hz. Ali'den in-
tikam almak amacıyla, onu öldürme planı kurdular. 17 Rama-
zan 40/Miladî, 660 yılında, Küfe'de bulunan Hz. Ali, bir Haricî
olan Abdurrahmân ibn Mulcem tarafından yaralandı. O, bu ya-
ralanmanın neticesinde öldü.¹ Hz. Ali yaralandıktan sonra, hal-
kın ısrarlarına rağmen, yerine hiçbir kimseyi aday göstermedi.²
Küfeliler, onun yerine oğlu Hasan'ı halife seçtiler.

Mu'âviye'ye de düşman olan Haricîler, onun karşısında en
büyük engel olan ve etkileyici bir kişiliğe de sahip bulunan Hz.
Ali'yi şehid etmekle, Mu'âviye'ye çok önemli bir yardımda bu-
lundular ve onun işini kolaylaştırdılar. Hz. Hasan, halife olun-
ca bir durum değerlendirmesi yaptı. Mu'âviye'ye mektup yaza-
rak, belli koşullar dahilinde hilafeti bırakabileceğini bildirdi.³
Hz. Hasan, Mu'âviye ile başa çıkamayacağı kanaatine varmıştı.

¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 37; Taberî, *Târîh*, IV, 111, 116.

² Taberî, *Târîh*, IV, 112-113; Meş'ûdî, *Murûc*, II, 425.

³ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 203. Krş. İbn Abdi Rabbih, *İhdu'l-Ferid*, IV, 87.

SONUÇ

Hz. Peygamber'in vefatıyla Müslümanlıkta yeni bir dönem başladı. Zira Müslümanlar, Peygamberlerinin yanı sıra devlet başkanlarını da kaybettiler. Kur'an, Hz. Muhammed'den (sas.) sonra peygamber gelmeyeceğini bildirmiş olmasına rağmen, onun siyasi görevi olan devlet başkanlığı konusunda bir düzenlemede bulunmamıştı. Devletin başına geçecek kişinin kimliği ve nasıl seçileceği konusunda sahih hadiste de bir hüküm yoktu. Sahabe, Hz. Peygamber'den sonra, onun kurduğu devleti yeni baştan kurma sorunu ile karşı karşıya kaldı.

Kur'an'ın devlet konusunda bir düzenlemede bulunmamasının muhtemel sebebi şu olabilir: Devletin kurumlarının, kararları ve uygulamalarının dinî bir niteliği olmayan kişilerce oluşturulmasını öngörmesi ve bunun neticesi olarak da zaman ve zemine göre gerekli kurumları kurmanın sorumluluğunu Müslümanlara yüklemiş olmasıdır. Bu sorumlulukla ilk karşılaşan nesil de sahabe oldu. Onlar, Hz. Peygamber'den sonra ilk sınavlarını siyasi alanda vermek durumunda kalmışlardı.

Hz. Peygamber'in vefatı duyulur duyulmaz, onun hastalığı esnasında oluştuğunu sandığımız çeşitli gruplar Müslümanların yönetimini ele geçirmek için harekete geçmişlerdi. İlk girişimi ev sahibi Ensar yaptı. Muhacirlere danışma gereğini bile duymadan, devletin başına geçecek kişiyi seçmek için Benî Sa'îde'de toplandılar. Ensarın iki büyük kabilesi arasındaki cahiliye devrinden kalma rekabet, halifenin Ensar tarafından seçilmesini de ve Ensardan birinin halife olmasını da zorlaştırmaktaydı.

Devletin başına geçecek kişiyi seçmek için, Ensarın toplandığını haber alan bir grup Muhacir, toplantı yerine geldiler. Mu-

KAYNAKLAR

- Abdulhamid, İrfân, *İslam'da İtikadi Mezhepler ve Akaid Esasları*, çev. M. Saim Yeprem, İstanbul 1981.
- Abdurrâzık, *İslâmiyet ve Hükümet*, çev. Ömer Rızâ, İstanbul 1927.
- Ahmed Emîn, *Fecru'l-İslâm*, çev. A. Serdaroğlu, Ankara 1976.
- Ahmed, Nu'mân Zekî, *el-Kadâ' ve'l-Kader*, Mekke 1381/1961.
- Ahmed Cevdet Paşa, *Peygamberlerin Kıssaları ve Halifelerin Tarihi*, Sadeleştiren: Ali Aslan, İstanbul 1977.
- Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul 2000.
- Akkâd, Abbâs Mahmûd, *Abkariyyetu'l-İmâm Âli*, Mısır 1966.
- Ali Cevâd, *Târîhu'l-Arab Kable'l-İslâm*, Bağdat 1950.
- Alyan, Rüşdî, "el-Hilafet ve'l-İmâmet fi'l-İslâm", *Bağdat Edebiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: XVIII, Bağdat 1974.
- Âmidî, Ebû'l-Hasan Âli ibn Muhammed es-Sa'lebî (931/1233), *Ebkâru'l-Efkâr*, Ayasofya, numara: 2165. (Yazma)
- Ana Britannica*, İstanbul 1987.
- Arnold, T.W., "Halife", *MEB İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 1950-1974.
- Atay, Hüseyin, *Kur'an'a Göre İman Esasları*, Ankara 1961.
- _____, "Allah'ın Halifesi İnsan", *AÜİFD*, XVII, Ankara 1972.
- Aydın, Mehmet S., "İkbal'in Felsefesinde İnsan", *AÜİFD*, XXIX, Ankara 1987.
- Bağdâdî, Âli ibn Muhammed ibn İbrâhîm (735/1325). *Lubatu't-Te'vil fi Maani-t-Tenzil*, Beyrut, ty. (ofset).
- el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed ibn Âli el-Hatîb (463/1071), *Târîhu Bağdâd*, Kahire 1349/1931.
- Bağdâdî, Ebû Mansûr Abdulkâhir ibn Tâhir et-Temîmî (429/ 1038), *Usûlu'd-Dîn*, İstanbul 1346/1928.
- Bağdâdî, Ebû Abdullâh Muhammed ibn Nu'mân (413/1022), *Evâilu'l-Makâlât*, ta'lik: Zencanî, Tebriz 1363.
- Bâkîllanî, Ebû Bekr Muhammed, ibn et-Tayyib (403/1012), *et-Temhîd fi'r-Reddi alâ'l-Mulhideti'l-Muattıla ve'r-Rafıza ve'l-Havâric ve'l-Mu'tezile*, zabt ve ilaveler: M. M. el-Hudayrî ve M. A. Ebû Reyde, Kahire 1366/1947.
- Barthold, W., *İslam Medeniyeti Tarihi*, çev. M. Fuad Köprülü, Ankara 1977.

DİZİN

A

Abbâs ibn Abdilmuttalib 63, 107, 115, 116
Abbasi: ~ler 97, 115, 211
Abdullah ibn Abbâs 64, 200, 203
Abdullah ibn Amr 73, 183
Abdullah ibn Ebi Sarh 148, 149, 152
Abdullah ibn Hâris 159
Abdullah ibn Mes'ûd 150
Abdullah ibn Ömer 157, 166, 171, 172, 174,
175, 178, 182, 193, 200, 201, 257
Abdullah ibn Sa'îd el-Kattân 213
Abdullah ibn Sebe 146
Abdullah ibn Selâm 171
Abdullah ibn Vehb er-Râsibi 206
Abdumuttalibogulları 50, 187
Abdurrahmân ibn Attâb 159
Abdurrahmân ibn Avf 48, 124, 135, 136,
137, 147, 150, 151
Abdurrahmân ibn Mulcem 207, 208, 231
Abdurrazâk 46, 82
Abduşşems ibn Abdimenâf 142
Ad Kavmi 205
Âdem 84, 88, 92, 259
Adiy 43
ağlama duvarı 164
ahiret: ~ günü 85; ~ hayatı 18
ahkâm 91
Ahmed Cevdet 244, 264
Ahmed Emîn 129
Ahmed ibn Hanbel 118
Ahnaf ibn Kays et-Temîmî 166
ahzab kalıntıları 195
aile asaleti 40
Akabe görüşmeleri 73
akıl ve re'y sahipleri 86
akl 215
Alevî 12; ~ terimi 11; ~lik 11; ~Sünnî Ayırış-
ması 11; ~yye 11
Ali: ~ grubu (Hz.) 63; ~ tarafım tutanlar 11;
~ taraftarları 165, 166, 196, 197, 198, 243;
~nin hilafeti 118, 201, 212; ~nin soyun-
dan gelenler 11; ~Mu'âviye mücadelesi 25;
~Osman tartışması 174; ~ yandaşları 194
Ali ibn Ebi Tâlib 97, 135, 165, 180, 184, 222

Allah'ın: ~ eli 302; ~ emri 244, 256, 265; ~
halifesi 87, 233; ~ ilmi 270; ~ iradesi 226,
233; ~ izni 272; ~ kaderi 234, 235, 239,
244, 254, 276; ~ Kelâmı 19, 218, 239; ~ Kılı-
cı 41; ~ Kitabı 17, 35, 78, 116, 117, 152,
197; ~ nuru 179; ~ rahmeti 228; ~ sıfatları
239, 240; ~'in Elçisi 25, 38, 39, 40, 42, 46,
47, 48, 49, 50, 51, 52, 65, 68, 69, 70, 75,
76, 78, 87, 106, 108, 115, 126, 133, 134,
155, 182, 193, 205, 254
Altun Çağ 245
Âmidi 113, 118, 221, 222, 225
Ammâr 130, 151, 261
Ammâr ibn Yâsir 77, 92, 130, 151, 213
Amr ibn Abdillâh et-Temîmî 154
Amr ibn Âs 41, 148, 151, 152, 165, 175, 178,
193, 194, 196, 197, 200, 201, 202
Amr ibn Zurâra 153
Arabın ruhu 129
Arap: ~ geleneği 82; ~ lügati 214; ~ milleti 24;
~ siyaset anlayışı 70, 71; ~ toplulukları 23;
~ toplumu 251; ~ Yarımadası 72
aristokrat sınıfı 38
arpalık 147
Ashab-ı Cemel 188
asi Müslümanlar 222
Atay, Hüseyin 268, 275
atomcu yaklaşım 275

B

Bağdâdî 108, 113
Bağdat: ~ ekolü, 110; ~lı muhaddisler 118
bağî 224
Bâkîllânî 102, 106, 113, 117, 118, 128, 129,
141, 151, 158, 167
Bakî' Mezarlığı 190
bed'a 94
Bedir: ~ ehli 168; ~ harbi 41; ~ savaşı 61
Belâzuri 172
Benî Ebi Muayt 144
Benî Hâşim 31, 51, 64, 65, 114, 136, 143,
145, 278
Benî Mûstalik gazvesi 181

- Benî Sa'îde: ~ çardağı 29; ~ hadisesi 12, 81; ~ toplantısı 30, 56, 59, 87, 113
 Benî Teym 68, 136
 Benî Ümeyye 31, 43, 51, 114, 125, 136, 143, 145, 147, 165, 166, 172, 177, 185, 278
 Benî Zühre kabilesi 136
 Beşîr ibn İyâs 214
 Beşîr ibn Sa'd 58, 61
 beytül-mal 161
 Beyzavî 132
 biat 32, 45; ~laşma 45
 bid'at 100
 Bilâl-i Habeşî 77
 bireyin karizması 99
 Buas günü 57
 büyük günah 33, 209, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229
- C
 Ca'd 238, 239, 240
 Ca'fer es-Sâdık 238
 Câhız 116, 173, 248
 cahiliye: ~ âdeti 104; ~ çağrî 23, 68, 143; ~ çağrının siyasi değerleri 78; ~ çılgınlıkları 57, 69; ~ devri 277; ~ dönemi 29; ~ işleri 57; ~ kültürü 88; ~ siyasi değerleri 15; ~ şairi 251
 Cebri düşünce 234, 238, 241, 256
 Cebriye 213, 234, 235, 240, 244, 247; ~ mezhebi 234
 cehennem ehli 209, 259, 260
 Cehm ibn Safvân es-Semerikandi 213, 240, 244
 Cemel 81, 179, 184, 186, 187, 189, 190, 191, 192, 193, 198, 201, 209, 224, 279
 cenaze namazı 150, 151
 cennet: ~ ehli 260
 Cerrâh ibn Sinân 232
 Cevdet Paşa 58
 Cibril hadisi 220
 Cufeyne 140, 141, 142
 cumhuriyetçiler 99
- D
 Davud (Hz.) 84
 delillerin İslamiliği 278
 devlet 22; ~ başkanı 29, 31, 58, 76, 101, 135, 141, 152, 174, 278, 279; ~ başkanlığı 117; ~ faaliyetleri 28; ~ işleri 22; ~in kurumları 277
 din ehli 85
 dini: ~ hükümler 80; ~ kavramlar 206; ~ nasırlar 80; ~ otorite 13; ~ tebligat 39; ~ vahdet 37
 dörd halife 210
 Dûmetu'l-Cendel 200, 201
 dünya: ~ hayatı 18; ~ siyaseti 48
 düşünce özgürlüğü 26
- E
 Ebû Abdillâh 175
 Ebû Abdurrahmân 257
 Ebu Bekir'in: ~ (Hz.) hilafeti 53, 107, 278; ~ kararı 122
 Ebû Cehil 77
 Ebû Eyyüb 161
 Ebû Hanife 110, 113, 212, 226, 244
 Ebû Huzeyl 97
 Ebû Lu'lu 131, 140, 141, 255
 Ebû Mansûr Mâtürîdî 45, 113, 128, 213, 216, 220, 225, 228, 250, 261, 272
 Ebû Mes'ûd el-Ensârî 166
 Ebû Müsâ el-Eş'arî 130, 148, 166, 199, 200, 201
 Ebû Sa'îd el-Hudrî 166, 171
 Ebû Sufyân 25, 31, 41, 43, 65, 66, 136, 142, 143, 145, 163, 194
 Ebû Tâlib 25
 Ebû Tufeyl 172
 Ebû Ubeyde 29, 51, 55, 59, 63, 130, 131, 254, 255
 Ebû Zehra' 48, 114, 206
 Ebû Zerr el-Gıfârî 92, 149
 Ebû'l-Hasan el-Eş'arî 103, 107, 214, 218, 226
 eldalîyet 109
 Ehli Beyt 93
 Ehli-i Fırak 226
 Ehli-i Hadis 247
 Ehli-i Sünnet 32, 98, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 112, 113, 117, 167, 210, 221, 245, 248, 257; ~ âlimleri 127, 222; ~ yazarları 88, 100, 102
 ehliyet: ~ ilkesi 42; ~li Müslümanlar 26
 eliççi anlayış 104
 Emevi: ~ devleti 232, 242; ~ idarecileri 234; ~ yönetimi 233, 234, 236, 237, 240, 244; ~ler 30, 31, 51, 59, 114, 145, 163, 234, 235, 236, 238, 239, 240, 241, 242, 244; ~ler zamanı 235, 244; ~lık unsuru 144, 147
 emir sahipleri 85
 emiru'l-mü'minin 197
 Emr-i bi'l-Ma'rûf ve Nehy-i ani'l-Münker 211
 Ensar 29, 30, 39, 50, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 63, 65, 70, 73, 75, 114, 139, 155, 160, 161, 162, 169, 172, 173, 194, 277; ~in siyasi dışlanmışlığı 279
 entelektüel 12, 17, 19, 216
 Ermenistan 237
 eser 14
 Eş'arî 103, 106, 107, 108, 110, 113, 117, 118, 128, 130, 148, 166, 167, 199, 200, 201, 210, 214, 218, 226, 240, 249, 250
 Evs 29, 30, 39, 44, 56, 57, 58, 62, 134, 278
 ezeli plan 239, 271
 Ezruh köyü 200
- F
 Fârûk 107
 Fârûk Nebhân 45
 farz kavramı 79
 fâsik 223, 225
 fatalizm 263
 Fatıma (Hz.) 63, 66, 67, 93, 115, 122, 123
 fazilet sıralaması 110
 Fazlur Rahman 104, 269, 275
 Fedek arazisi 123
 Fıcar savaşı 142
 fiildeki zorunluluk 249

fitne: ~ ehli 59, 60, 151; ~ kapısı 163
fu'ad 215

G

ganimet malı 205
Gassân el-Küfî 212
Gatafan kabilesi 134
gaybi haberler 262
Gaylân ed-Dimeşki 113, 236, 238
Gazâli 104, 111, 113
geçmiş nesillerin kutsanması 35
geleceğe ait haberler 34
Gelenbevi 250
geleneğin tutsaklığı 78
gelenek: ~ içinde ortaya çıkan sembol lider-
ler 15; ~çi Müslüman zihin 15; ~sel Müslü-
man: ~ zihni 18; ~sel siyasal zihin 14
gizil güç 183
güvenoyu 46

H

haber 14
hac mevsimi 154
Haccâc 198, 234, 236
Haccâc ibn Guzeyye 161
hadis: ~ kitapları 108, 221; ~ külliyyatı 74; ~
literatürü 190
Hadramî'nin oğlu 160
hak: ~ prensibi 261
Hakem olayı 99, 178, 191
Hâlid el-Kasrî 240
Hâlid ibn Sa'd ibn el-Âs 66
Hâlid ibn Velid 41, 129, 130, 171
halife: ~nin katilleri 166, 173; ~nin ordusu
231; ~ye suikast 131
Halifetu'r-Rasûl 31
halkın: ~ desteği 158; ~ refahı 27
Halku'l-Kur'an 248
Harb ibn Umeyye 142
Harici 98, 99, 100, 167, 202, 203, 204, 205,
206, 207, 209, 212, 218, 221, 223, 224,
225, 231, 234, 237; ~ düşünme yapısı 205;
~ görüşler 100; ~ hareketi 203; ~ zihniyet
205; ~ler 33, 98, 99, 100, 101, 168, 204,
205, 206, 207, 208, 209, 211, 212, 217,
219, 221, 223, 224, 225, 231, 232, 234,
241, 280; ~liğin doğuşu 204
Harura 203, 206
Hasan (Hz.) 231, 232, 257
Hasan Çelebi 250
Hasan ibn Sâbit 171, 182
Hasan-ı Basrî 225, 238
Haşimi: ~ nübüvvet ilişkisi 30; ~ler 30, 50,
59, 63, 65, 66, 122, 136, 137, 142, 143
Haşimoğulları 51, 142, 170
hatayı meşrulaştırma 245
Hatiboğlu, Mehmed Said 72, 73, 87, 112
Havari 204, 210, 212, 221, 226, 228, 235,
241, 242
Havazin 73
Havran 61, 62
havuz 114
Hazrec 29, 30, 39, 44, 54, 56, 57, 58, 59, 61,
62, 134, 278

Hıristiyanlık 243
hicr 216
hilafet 83; ~ makamı 30, 31, 56, 59, 67, 114,
131, 164, 176, 279; ~ meselesi 54, 63, 81,
82; ~ nizamı 87; ~ rejimi 82, 83, 167, 279;
~ savaşımı 51; ~ tartışmaları 51, 180
hilm 216
Hişâm ibn Abdilmelik 236, 239
Hubâb ibn Munzir 55, 58
Hudeybiye sulhu 43
hukuk: ~ devleti 28; ~i kaideler 28; ~un üs-
tünlüğü ilkesi 28
hulefa-i raşidin 15, 18
Huleysiyye grubu 166
Huneyn 73
Hurmuzân 140, 141
Huseyn ibn Muhammed en-Neccâr 213, 240
Huzeyle el-Yemânî 163
Huzeyle ibn el-Yemân 186
hükmetme sistemi 26
Hüseyn (Hz.) 93

I

Irak cephesi 129
irk: ~ farklılıkları 25; ~çılık 25
İsfahânî 132

İ

İbn Arabî 20, 141, 144, 162, 173, 183, 245,
246
İbn Cevzî 205
İbn Haldûn 80, 116, 190
İbn Hasin 58
İbn Hazm 112, 113, 115, 116, 174, 199, 205,
210, 211, 214
İbn Humâm 250
İbn Kesîr 133, 143, 205, 239
İbn Kuteybe 156, 244
İbn Mes'ûd 150
İbn Murtazâ 92, 97, 236
İbn Sa'd 48, 50, 52, 112, 141, 145
İbn Teymiyye 41, 44, 53, 79, 109, 113
İbrahim (Hz.) 13
icma' 32, 71, 110, 113, 117, 118
ictihad hatası 118, 190, 199, 245, 279
idare: ~ sistemi 28, 87; ~ makam 147
ideal siyasî model 279
İfk olayı 182
İkbal, Muhammed 265, 266, 270, 271
ikinci Akabe biatı 61
ikinci kurucu 130
iktidar 11, 22, 243; ~ arzusu 23; ~ kavgası 29;
~ın kaynağı 28, 46; ~ın temeli 27
ilahi: ~ kanunlar 264; ~ kudret 272; ~ me-
sajlar 37
ilk halife seçimi 75
ilk Müslüman: ~ ihtilali 167; ~lar 33, 70, 82,
278
ilk nesil Müslümanları 34
ilk siyasî parti 62
İmâm 84
imamet 32, 41, 81, 91, 95, 96, 98, 100, 101,
102, 104, 110, 117, 128; ~ kurumu 96
imamın zorunluluğu 106

İmamiyye fırkası 220

iman: ~ alanı 33, 211, 222, 281; ~ amel ilişkisi 33, 191; ~amel ilişkisi 222, 229; ~in neliği 212; ~in şartları 219, 220, 221

inanç bozukluğu 218

insan: ~ fıtratı 80; ~ fiilleri 240, 264, 265, 267, 269; ~ iradesi 275; ~ psikolojisi 49; ~ sorumluluğu 237, 251, 265, 273; ~ toplumları 23; ~in tarihi tecrübesi 28

irca kavramı 212

irca' 222

irtidat 25, 67, 123, 148

İslam: ~ akılcıları 110; ~ daveti 38; ~ dini 14, 16, 33; ~ dünyası 106; ~ fırkaları 101; ~ fikir hayatı 210; ~ kardeşliği 71; ~ kültürün 25; ~ mezhepleri 209, 223; ~ müctehidler 105; ~ nizamı 40; ~ öğretisi 34; ~ öncesi değerler 25; ~ öncesi dönem 25; ~ öncesi kader düşüncesi 251; ~ öncesi Kureyş 72; ~ öncesi Mekke site devleti 278; ~ siyasi hayatı 75, 243; ~ siyasi tarihi 177; ~ tarihçileri 81; ~ tarihi 17, 62, 99, 129, 203; ~ toplumu 204, 208, 242; ~ ülkesi 213; ~ ümmeti 17, 44, 128; ~da tekfir 209; ~in ilk nesilleri 34; ~in ilkeleri 28; ~in politik düzeni 39; ~in ruhu 35; ~in siyasi yaklaşımı 39; ~in şartları 220, 221; ~in yayılışı 33

İslami: ~ anlayış 75; ~ bütünleşme 36; ~ davet 38; ~ dönem 57, 58, 143, 145; ~ gelişmeyi 282; ~ görüş 281; ~ ilkeler 69, 71, 80, 136, 148, 232; ~ öz 100, 130, 243; ~ prensipler 69

ismet 96

isyancı: ~ Müslümanlar 124; ~lar 155, 156, 256

İtâb ibn Useyd 143

itikadi: ~ farklılaşma 33; ~ firkalaşma 33; ~ İslam mezhepleri 32

İzutsu 208, 212

K

Ka'b 152, 161, 171, 255

Ka'bu'l-Ahbâr 255

kabile 23, 24, 25, 39, 40, 44, 56, 57, 59, 64, 67, 71, 79, 99, 165, 219; ~ başkanlığı 23; ~ sınırları 23; ~ şerefi 40; ~ taassubu 24; ~çilik 25; ~çilik değerleri 25; ~ler arası çekişme 70

kader 263; ~ doktrini 234, 235, 240, 280; ~ hükmü 244; ~ problemi 251; ~ci düşünce 280; ~çilik 253, 280

Kaderiye 235, 238, 244, 247, 261

kalb 215; ~lerin mühürlenmesi 274, 276

kan: ~ bağı 71; ~lı hesaplaşma 114; ~lı iç savaşlar 33; ~lı savaşlar 30

kardeşlik anlaşması 39

Kâtib Çelebi 80

Kays ibn Sa'd 60, 175, 193, 194

Kays kabilesi 142

kaza 256, 263, 264

kalamcılar 219

Kerbela faciası 93

Kerramiye 213

kesb teorisi 240

kible ehli 227

kadem meselesi 192

Kırtas hadisesi 48

Kitap ve Sünnet 44

klasik sünnet 133

Kûfe: ~ halkı 147; ~ valiliği 147

kulun fiilinin hükmü 225

Kummî 91, 210

Kur'an: ~ ayetleri 34, 89, 272, 275, 280; ~ öncesi kültür 25; ~in ayetleri 52; ~in danışma ilkesi 136; ~in emri 44; ~in getirdiği dünya görüşü 279; ~in getirdiği prensipler 25; ~in ilkeleri 32; ~in mahluk olduğu 218, 239; ~in muhatabı 19, 35, 78, 89, 124, 281; ~in önerdiği ilkeler 14; ~in önerdiği siyasi sistem 26; ~in sübut ve delalet ciheti 123; ~i anlayış 31, 33; ~i bütünlük 262, 274, 275; ~i kavram 45, 93, 211; ~i usul 35

Kureyş: ~ aristokrasisi 31, 72, 79, 100; ~ asabiyeti 144, 148; ~ egemenliği 67, 114; ~ egemenliği ilkesi 111; ~ hâkimiyeti 74; ~ imtiyazı 115; ~ kabileleri 51; ~ kabilesi 24, 31, 88; ~ kavmiyetçiliği 32; ~ nübüvvet ilişkisi 30; ~ putperestleri 38; ~ üstünlüğü 74; ~ üstünlüğü tezi 148; ~in ileri gelenleri 43, 148; ~in üstünlüğü 112; ~li 29, 51, 72, 233; ~li yönetici 233; ~liler komisyonu 131

Kurra 206

kuruluş devri 69, 78, 83; ~ Müslümanları 69

kutsanan gelenek 14

L

lubb 216

M

Ma'bed b. Hâlid el-Cuheni 235

mağara arkadaşı 68, 77

mahlukatın kadere 259

Makrizî 235, 238

Malatî 48, 110, 208, 259

maslahat icabı 23

masum imam 95

masumiyet 32

Mâverdi 113

Mecusiler 248

Medine: ~ Anayasası 39; ~ devleti 28, 62; ~ halkı 163; ~nin güvenliği 39

Medtül 177

mehdî 93; ~ fikri 243

Mekke: ~ site devleti 24, 43; ~ toplantısı 154;

~nin fethi 31, 41, 73, 143, 148; ~nin ileri

gelenleri 37; ~li müşriklar 73

Mekki 110

menkulde ma'kul olma 71, 115

el-menziletu beynel-menziletayn 223, 225

Mervân 145, 152, 155, 156, 159, 162, 163,

183, 185, 186, 187, 188, 236, 237

meşru halife 166, 174, 176, 178, 194, 207

meşveret 133

metin tenkidî 90

mezheb-i cebriyye 251

mezheb-i ihtiyariyye 251

Mikdat ibn el-Esved 92

Mu'âviye'nin: ~ görüntüleri 25; ~ isyânı 99, 193, 199; ~ propaganda yöntemi 178; ~ propagandası 165; ~ tayini 127; ~ vefatı 36
Mu'tezile 32, 110, 112, 210, 211, 221, 223, 225, 226, 240, 245, 248, 249
Mu'tezili: ~ âlimler 110, 223
Muğire ibn Şu'be 131, 170, 171, 174, 200
Muhacir: ~lerin temsilcileri 29, 76
Muhammed ibn Ebî Bekr 150, 156, 168, 179, 194
Muhammed ibn Huzeyfe 150
Muhammed ibn Kerrâm es-Sicistânî 213
Muhammed ibn Mesleme 166, 171, 178
Muhammed ibn Nu'mân 271
muhtıra 156
Murcietu'l-Cebriye 244, 247
Murcietu'l-Kaderiye 244, 247
Musa (Hz.) 13, 259
Mûsâ ibn İmrân 52
muşâvere 133
Muzeyne kabilesi 161
mü'minlerin: ~ annesi 158, 159, 181, 184; ~ emîri 159, 206
mülki devlet anlayışı 92
Mürci 212, 213, 222, 223, 225, 232, 235, 241, 242, 243, 244, 246; ~ âlimler 212, 213, 223, 225, 232, 241, 242, 243, 246
Mürcije 112, 117, 210, 211, 212, 221, 222, 223, 226, 235, 241, 242, 243, 244, 248, 257, 261
mürtekeb-i kebir 224, 225
Müslüman: ~ âlimler 115; ~ aristokrasisi 73, 127; ~ aydın 17; ~ bireyi 18; ~ bireyin dünyası 18; ~ devleti 28, 29, 31, 46, 48, 54, 60, 63, 75, 79, 88, 129, 138, 140; ~ dini geleneği 17; ~ geleneği 12, 14, 16, 17, 89, 264, 281; ~ ishahatçılar 282; ~ ilim adamları 81, 82, 127, 135; ~ kanı 190; ~ kültürü 18, 73; ~ kültürünün tedvin asırları 18; ~ nizamı 119; ~ siyasal kültürü 18; ~ siyasi geleneği 81; ~ siyasi nizamı 210; ~ siyasi sistemi 33, 46, 120, 140; ~ siyasi tarihi 11, 78, 109; ~ toplum 174, 217, 279; ~ toplumun üyesi 18; ~ toplumun yönetimi 114, 187; ~ zihin 13, 17; ~ zihni inşa etme 19; ~in akli 13; ~ların duygularına değil, akıllarına hitap etmek 13; ~ların inandıkları ilkeler 22; ~ların iyiliği 124; ~ların onurları 35; ~ların yöneticiliği 48
N
Nahile fitnesi 204
namaz imamlığı 47, 48, 76
Nâşiu'l-Ekber 244
Nazzâm 117, 223
Necçariyye kolu 240
Necedât kolu 117
Nehrevan 204, 206, 231
Nesefî 102, 113, 115, 117, 128, 214, 220, 222, 250, 261, 266
nesep konusu 29
nesh 95, 247
nimet külfet 30
Nu'mân ibn Beşîr 164

nuhâ 216
Nuheyyla savaşı 231
nübüvvet: ~ algısı 302; ~ devri 42; ~ makamı 91; ~ nimet 30

O

on iki imam 92
ordu komutanlığı 76
Osmân ibn Affân 124, 135, 139
Osmân ibn Talha 41
Osman (Hz.): ~ dönemi 146, 191; ~ taraftarları 166; ~in cenaze merasimi 163; ~in halifeligi 145; ~in kanı 150, 157, 185; ~in kanlı gömleği 164; ~in katilleri 173, 178, 192, 193; ~in katli 163; ~in mührü 155; ~in öldürülmesi 11; ~in ölüsü 179; ~in siyasi otoritesi 147; ~in sütkardeşi 148; ~in vârisi 177
Osmâniyye 11
otoritenin kaynağı 102

Ö

ölüm rehaveti 49
Ömer ibn Abdilazîz 236, 237, 245
Ömer'in (Hz.): ~ hilafeti 61, 107, 129; ~ siyasi dehası 130; ~ şûrası 132, 138

P

Peygamber: ~ dönemi 25, 46, 69, 133, 205; ~ kabilesi 74; ~in aşireti 55; ~in cenazesi 278; ~in hastalığı 47, 48, 49, 50, 51, 75, 76, 102; ~in hataları 46; ~in kişisel düşüncesi 42; ~in mirası 67, 122; ~in naaşı 117; ~in nası 113; ~in Sünneti 46; ~in uygulamaları 45, 133; ~in vahiy kâtipliği 148; ~in vefatı 11, 15, 30, 31, 36, 55, 63, 66, 68, 87, 88, 89, 92, 96, 114, 123, 126, 140, 168, 277, 281; ~in vekili 88; ~ler topluluğu 121; ~siz hayat 12, 69, 78, 120, 125; ~siz yaşam 278

R

Rafıziler 53
reaksiyoner Müslüman tipi 19
Rebeze 150

S

Sa'd ibn Âs 147, 148, 152, 185
Sa'd ibn Ebî Vakkâs 135, 136, 137, 151, 165, 166, 171, 174, 175, 178, 179, 183, 189, 233
Sa'd ibn Mu'âz 134
Sa'd ibn Ubâde 30, 54, 55, 57, 59, 60, 61, 62, 107, 114, 134, 193
Sa'doğulları 184; ~ndan bir kız 184
Sâbü'nî 214, 227
Şaçaklızâde 250
sadaka 122
saf müminler 208
Safiye binti Abdulmuttalib 116
sahabe: ~ devri 33, 36, 89, 246; ~ devri uygulamaları 281; ~ dönemi 280; ~ dönemi 36, 83, 111, 244; ~ karışması 130, 167, 242; ~nin toplumsal otoritesi 147; ~nin eleştirisi

130; ~nin icması 117; ~nin idealleştirilmesi 247; ~nin siyasi hataları 34
 Sakıf kabilesi 73
 Sehl ibn Huneyf 161
 sekeratu'l-mevt 49
 self determinasyon 236
 Selmân-ı Fârisî 63, 92
 sened tenkidi 90
 seriyye komutanları 85, 86
 Seyfuddîn Âmidî 113, 118
 Sıddîk 106, 107, 128
 sıfatiye ekolü 247
 sıfatların inkârı 240
 Siffin 81, 141, 194, 196; ~ savaşı 279
 sidâne 40
 sikâye 40
 siyaset 22; ~ anlayışı 23; ~in esasları 82; ~in odak noktası 22
 siyasi: ~ basiret 130; ~ biatlar 75; ~ çatışmalar 36; ~ çıkar 35; ~ düzenleme 26; ~ eylemler 26; ~ fırkalar 33; ~ görüş 33, 88, 204, 209; ~ güç 23; ~ hadiseler 25; ~ hayat 22; ~ hükümler 80; ~ idare 27; ~ idarenin 27; ~ iktidar 11, 27, 29, 36; ~ iktidar mücadelesi 11; ~ iktidarın meşruiyeti 243; ~ İslam tarihi 129; ~ kuvvet 23; ~ kültür 23, 25, 82; ~ meseleler 281; ~ meşruiyet 168, 190, 242; ~ sistem 26, 210, 279; ~ sünnet 78, 125; ~ tecrübe 23
 soy üstünlüğü 70
 suçun şahsiliği ilkesi 142
 Suleymân ibn Abdilmelik 84
 Sumeyye 77
 Suyûti 106, 109, 113

Ş

Şam: ~ cephesi 129; ~ Valisi Mu'âviye yandaşları 194
 Şehristânî 81, 98, 100, 101, 113, 238, 243
 şer'î siyaset 120
 Şeriat 80, 111
 Şi'atu Ali 11
 Şi'atu Osmân 11
 Şia 11, 32, 88, 91, 92, 93, 96, 97, 98, 99, 102, 105, 106, 107, 108, 110, 112, 115, 125, 127, 210, 211, 212, 221, 222, 226, 235, 241, 242; ~nin iddiaları 125
 şûra 132; ~ hadisesi 135

T

Tâhâ Huseyn 46, 115, 126, 138
 Tahkim: ~ hadisesi 225; ~ olayı 212, 241
 Taif 38, 73
 takdirî kaideler 28
 taklide öykünen zihin yapısı 19
 taklitçi zihniyet 281
 Talha 41, 125, 135, 136, 137, 154, 155, 156, 159, 160, 163, 165, 166, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 175, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 192, 194, 197, 224
 tanrı: ~ algısı 302; ~ fikri 302
 tarih: ~ yarıçları 12; ~in makduru 15; ~sel olaylar 34; ~sel olgular 19

te'vil 247
 tekdir kavramı 212
 teokratik 27, 28, 32, 46, 47, 96
 Teşâvür 133
 tevhid algısı 302
 toplum: ~un karızması 99
 töbe kapısı 228
 Tritton 253

U

Ubeydullâh ibn Ömer 140, 141, 142
 Uhûd Savaşı 41
 Ulû'l-emr 85
 Ummu Gulstüm 136, 208
 Urve ibn Ezine 203
 Usâme ibn Zeyd 42, 76, 166, 171, 178, 182
 Useyd ibn Hudayr 57, 58
 ustûl-i hamse 210

Ü

Ümeyyeoğulları 25, 142, 165
 ümmetin: ~ âlimleri 280; ~ birliği 65, 67; ~ en hayırlısı 33; ~ halifesi 147, 243; ~ siyasi birliği 89; ~ siyasi hayatı 89; ~ vekili 88; ~ velayeti 31; ~ yönetimi 32
 Ümmü'l-Fettân 187
 Ürdün 42

V

varlığın sınırları 276
 Vâsil ibn Atâ' 225, 226, 238
 vasiyet doktrini 93
 veba salgını 254
 Veda Haccı 42
 velayet 32, 41, 192, 193; ~in Kureyşleşmesi 160, 278
 Velid ibn Ukbe 147, 165
 Watt 75, 119, 189, 237
 Wellhausen 74, 126, 130, 139, 162, 206

Y

Yahudi: ~ dönmesi 146; ~lik 243
 yalancı peygamber 24
 yargı sistemi 26
 yan teokratik 28, 46, 47
 Yazıcıoğlu 250, 261
 Yazır, Hamdi 43, 44, 86, 132, 133, 217, 220, 265
 Yezîd ibn Ebî Sufyân 183
 Yûnus el-Esvârî 236
 Yusuf (Hz.) 220
 yürütme organı 28

Z

Zatu'l-İrk 184
 Zemaşerî 44, 85, 132, 135, 265, 267
 Zeyd ibn Sâbit 159, 161, 171
 Zeydân 81
 Zeynulâbidin Ali 65
 Zübeyir 154, 155, 159, 171, 185, 189
 Zübeyir ibn Avvâm 63, 66, 125, 135, 136, 185, 187